

О‘ЗБЕКISTONLIK LARNING IKKINCHI JAHON URUSHI YILLARIDAGI JASORATLARI

Madrahimov Elyorjon Islomovich
Furqat tumani kasb –hunar maktabi
Tarix fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘zbek xalqining 2 jaxon urushidagi jasoratlari hamda mardonavor hissasi haqida bayon etilgan.

Kalit so‘z: O‘zbek xalqi, jasorat, front orti, vatandoshlar, ozod yurt, muqaddas tuproq.

Xalqimizning Ikkinchi jahon urushi davridagi jasorati va fashizm ustidan qozonilgan g‘alabaga qo‘shgan hissasi beqiyos. Butun butun dunyo buni yaxshi biladi hamda e‘tirof etadi. Bu yo‘lda qanchadan-qancha ajdodlarimiz qurbon bo‘lgan, bir qismi esa qahramon sifatida uyiga qaytgan. Yana qancha bobo va momolarimiz frontdagidan kam bo‘lmagan sharoitda mehnat qilgan.

Shu ma’noda, bugun ushbu vatandoshlarimizning so‘nmas xotirasini yod etib, ularning ruhi poklariga hurmat bajo keltirish biz uchun ham qarz, ham farzdir. Zero, bugungi yorug‘, musaffo osmonimiz sofligini, tinch va osuda hayotimizni ta‘minlash uchun bukilmaz iroda va jasorat namunasini ko‘rsatgan, Vatan uchun jon fido qilgan jasur bobolarimiz matonatini hech qachon unutib bo‘lmaydi.

Urush davri musibatlarini boshidan kechirgan yurtdoshlarimizning xotiralaridan ma‘lum bo‘lishicha, odamlar o‘sha vaqtlarda sovet rejimini himoya qilish zaruriyati haqida kam o‘ylagan. Aksincha, xalqimizning aksariyat qismi mustabid tuzumni qoralardi. Nega deganda, xalqimiz Turkiston muxtoriyati qonga botirilishi, istiqlochlilik harakatining zo‘ravonlik bilan bostirilishi va diniy e‘tiqod uchun ta‘qib qilinganini hali esdan chiqarmagan edi. Qolaversa, jamoalashtirishning “stalincha” zo‘ravonlik bilan amalga oshirilishi natijasida yuz bergan jinoyatlar, mustabid tuzumning ommaviy qatag‘onlaridan qolgan yaralar hali bitmagandi. Shunga qaramasdan xalqimizning fashizmga bo‘lgan kuchli nafrati mustabid tuzum yetkazgan g‘am-alamni orqa o‘ringa surib qo‘ydi va u dushmanga qarshi otlandi.

Aytish joizki, yangi O‘zbekistonda Prezident Shavkat Mirziyoyevning bevosita rahbarligida Ikkinchi jahon urushi yillarida jasorat va matonat, mehr va muruvvat kabi insoniylikning yuksak namunasini ko‘rsatgan xalqimizning buyuk G‘alabaga qo‘shgan munosib hissasi bilan bog‘liq muqaddas xotirani saqlab qolish borasida ulkan ishlar amalga oshirilmoqda.

Avvalo, davlat rahbarining tashabbusi bilan Ikkinchi jahon urushi yillaridagi tariximizni o'rganishda tom ma'noda yangi davr boshlandi. Masalan, 2020-yilgacha urush boshlangan paytda yurtimiz aholisi 6 million 551 ming kishini tashkil etgan va ularning 1 million 500 mingga yaqini urushda qatnashgan, deb hisoblanar edi. Ammo jahon arxivlari o'rganilib, yangi topilgan ma'lumotlar tahlil qilinganda esa O'zbekistondan 1 million 951 mingga yaqin kishi urushga safarbar etilgani aniqlandi. Demak, har uch nafar o'zbekistonlikdan bittasi qo'lga qurol olib, fashizmga qarshi jang qilgan. Demak, 451 ming nafar yurtdoshlarimizning nomlari va taqdiri shuncha yillar davomida e'tibordan chetda qolib kelgan.

Bundan tashqari, ilgari 396 ming nafar O'zbekiston fuqarosi urushda halok bo'lgan, deb aytilardi. Aslida, bu raqam 538 mingdan ziyod bo'lgan, 158 mingdan ko'prog'i bedarak yo'qolgan.

Urushdan qoraxat kelganlarga aza ochilgan bo'lsa, bedarak ketgan askarlar yaqinlarining musibati undan ham og'irroq kechgan. Ular daragi chiqmagan askar o'g'li, turmush o'rtog'i va otasini bir umr kutgan, yillab izlashgan.

Bedarak ketganlar orasida 101 askarning taqdiri ayniqsa, boshqacha kechgan. Ular 1941-yilda urushning dastlabki haftalarida Smolensk ostonasida asirga olingan va natsistlar tomonidan okkupatsiya qilingan Niderlandiyaga propaganda maqsadlarida jo'natilgan.

Dastlabki uch kunda o'zbeklarni lagerda ovqatsiz, ochiq osmon ostida, simtikan bilan o'ralgan hududda saqlashgan. Maqsad — bir burda non uchun bir-birining go'shtini yegan odamlar holati tasvirga olinib, undan propaganda vositasida foydalanish edi. Lekin 101 vatandoshimiz natsistlarning bu rejasini chippakka chiqaradi. Ular nemislar kutganday non uchun bir-birini o'ldirish darajasiga bormadi, uch kun tuz totmagan bo'lishsa-da, bir-birini qo'llab-quvvatladi.

Xullas, matonatli bu askarlarning 24 nafari 1941-yilning qahraton qishidan chiqolmay ochlik va kasallikdan halok bo'ladi, qolgan 77 nafari 1942-yil 9-aprelda otib tashlanadi.

Olib borilgan ilmiy izlanishlar natijasida orden va medallar bilan mukofotlangan O'zbekiston vakillari soni bo'yicha ham oydinlik kiritildi. Ilgari bu ko'rsatkich 120 ming nafar, deb qayd etilar edi. Yangi ma'lumotlarga asosan, Ikkinchi jahon urushida 200 mingdan ziyod askar va ofitserlarimiz jangovar davlat mukofotlari bilan taqdirlangani aniqlandi.

Shu o'rinda, Sovet ittifoqi qahramon bo'lgan birgina o'zbek o'g'lonining Ikkinchi jahon urushida ko'rsatgan matonati to'g'risida to'xtalmoqchimiz.

Gap shundaki, Belarusning Mogilyov tumaniga qarashli Dashkovka qishlog'i hududidan Dnepr daryosini kechib o'tish bu yerda joylashgan 385-o'qchi diviziya uchun hayot-mamot masalasini hal qiladigan eng muhim operatsiya sifatida alohida

ahamiyat kasb etar edi. O'zbek farzandi Shodi Shoimov maxsus guruh bilan birinchilardan bo'lib tashabbus ko'rsatadi.

Daryoning narigi qirg'og'idagi dushmanga suv sathi aniq ko'rinib turar, kechuvga tushganlarni qirib tashlashi aniq edi. Shunday bo'lsa-da, Shodi Shoimov va uning guruhi dushman tomonidan yog'dirilgan o'q yomg'irlari ichida narigi qirg'oqqa suzib o'tadi.

O'zbek o'g'loni fashist bilan yuzma-yuz bo'ldi, yaqin masofada turib jang qildi va o'zini bosqinchilar xandig'iga tashladi. Dushman bilan kechgan qo'l jangida pahlavon o'zbek farzandi 13 fashistni o'ldiradi. 1944-yil 27-iyun kuni Dneprning o'ng qirg'og'ida o'rnatilgan gazandalar izdihomi tor-mor etiladi. Diviziya askarlariga Dneprni kechib o'tish uchun yengillik tug'iladi. Biroq Sh. Shoimov dushman bilan kechgan ayovsiz qo'l jangida og'ir yaralanadi va ertasi kuni 28-iyunda jarohati tufayli halok bo'ladi. U o'shanda bor yo'g'i 18 yoshda edi...

E'tibor bering, u 18 yoshida Sovet ittifoqi qahramoni bo'ldi. O'zidan bir donagina surat ham qoldirmagan, lekin jasoratni abadiyatga muhrlagan o'zbek o'g'loni Shodi Shoimovning byustini tiklashda singlisi Tilovatning rasmidan foydalaniladi. O'sha surat hozir Belarusning Dashkovkadagi muzeyida saqlanmoqda.

Shuningdek, 24 yoshida Sovet ittifoqi qahramoni bo'lgan Qo'chqor Turdiyev, general Sobir Rahimov, Zebo G'aniyeva, Mamadali Topivoldiyev, Ahmadjon Shukurov va boshqa ko'plab vatandoshlarimizning jasoratlari ham alohida e'tirofga loyiqdir.

Ikkinchi jahon urushida bevosita jangovar harakatlarda ayollar ham qatnashgan. Davlat mudofaa qo'mitasi urushning ilk kunlaridan boshlab ayollarni ham urushga yuborish borasida bir qator qarorlar qabul qilgan. Garchi, avvaliga frontga borish ixtiyoriy bo'lgan bo'lsa-da, 1942-yil bahoridan boshlab harakatdagi qo'shin safiga ayollarni ommaviy ravishda safarbar etish bo'yicha bir to'xtamga kelangani ma'lum.

O'zbekistondan 4 ming 555 nafar ayol urushda qatnashgan, ularning orasida aloqachi, uchuvchi, mergan, zenitchi, tibbiy xodim va razvedkachilar bor edi.

Urushning boshlang'ich davrining eng murakkab vazifalaridan biri iqtisodiyotni harbiy izga solish bo'lgan. Bu mas'uliyatli vazifani SSSRning qariyb 40 foiz aholisi istiqomat qiladigan, ko'mirning 63 foizi qazib olinadigan, po'latning 50 foizi ishlab chiqariladigan, donning 38 foizi yetishtiriladigan, ayniqsa, ko'pgina mudofaa korxonalari joylashgan hududni fashistlar bosib olgan bir paytda hal qilish kerak edi.

Shu bois O'zbekiston urush maydonlariga juda katta miqdorda harbiy texnika, qurol-yarog', dori-darmon, kiyim-kechak, oziq-ovqat mahsulotlari yetkazib beradigan muhim tayanch markazlaridan biriga aylandi. Ishlab chiqarish korxonalari harbiy maqsadlarda qayta tashkil etildi. Jumladan, ko'p millatli xalqimiz fidokorona mehnati bilan o'sha vaqtdagi 300 ga yaqin ishlab chiqarish korxonalarida harbiy mahsulotlar

ishlab chiqarildi. Shu davrda front hududlaridan yurtimizga 151 ta zavod ko'chirib keltirilib, qisqa fursatda ishga tushirildi. Ularda aholimiz tunu-kun mashaqqatli mehnat qilib, qahramonlik namunasi ko'rsatgan, desak, ayni haqiqat.

1941-yil 26-iyundan boshlab mamlakatda ishchi va xizmatchilarga ishdan tashqari vaqtda majburiy mehnat qilish, katta yoshdagilar uchun haftada 6 kunlik, kuniga 11 soatlik rejim joriy etilib, ta'tillar bekor qilindi. Idora xizmatchilari, uy bekalari va o'quvchilar ham ishlab chiqarishga jalb qilindi. Agar 1940-yilda sanoat ishchilari orasida xotin-qizlar salmog'i 34 foizni tashkil qilgan bo'lsa, 1942-yilda bu ko'rsatkich 63,5 foizga yetdi.

Natijada O'zbekiston urush yillarida front uchun 2100 ta samolyot, 17342 ta aviamotor, 2 318000 dona aviabomba, 60 mingga yaqin harbiy-kimyoviy apparatura, 22 mln. dona mina va 560 ming dona snaryad, 1 mln. dona granata, 330 mingga parashyut, harbiy ehtiyoj uchun 100 ming kilometrdan ortiq turli simlar, minalarni aniqlab beruvchi 4,5 ming dona qurilma, 2 861000 ming dona armiya etiklari va 59 mingdan ortiq ot va ko'pgina boshqa harbiy anjomlar yetkazib berdi.

Shuning o'ziyiq o'zbek xalqining g'alabaga qo'shgan hissasi qanchalik salmoqli bo'lganligini ko'rsatib turibdi.

Qolaversa, O'zbekistonda to'plangan mablag' hisobidan o'nlab harbiy samolyot va tanklar, jangovar mashinalar barpo etildi. 1941 — 1945-yillarda mamlakatimiz sobiq ittifoq miqyosidagi ulkan gospitalga aylanib, bu yerda minglab jangchilar davolanib, safga qaytgan.

Og'ir damda xalqimizning insonparvarligi, bag'rikengligi ayniqsa, yaqqol ko'rindi. Aholimiz urush tufayli uy-joyi, ota-onasi va qarindoshlaridan ajralgan, suronli hududlardan ko'chirib keltirilgan qariyb 1,5 million kishini bag'riga oldi. Ularning 250 mingdan ziyodi bolalar edi. Ko'pgina o'zbek oilalari ikkita va undan ortiq yetim bolalarni (*Sh. Shomahmudov oilasi — 14 nafar, H. Samadov oilasi — 12 nafar, M. Jo'rayeva va Ashurxo'jayevlar oilasi 8 nafardan*) o'z tarbiyalariga oldilar. Oxirgi burda nonini ham ular bilan baham ko'rdi.

Shu bilan birga, Rossiya, Ukraina va Belarusning dushman bosib olgan hududlaridan turli millatga mansub 200 ga yaqin yozuvchi va shoirlar Toshkentga ko'chib kelib, shu yerda ijod qildi.

Albatta, bu shunchaki statistik ma'lumot emas. Bu raqamlar mudhish urush oqibatlarini hech qachon unutmaslikka chaqiradi. Ayni chog'da, bugungi tinch va go'zal hayotning qadriga yetib, doimo hushyor va ogoh bo'lishga, yoshlarni Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalashga undaydi.

Prezidentimizning 2019-yil 23-oktyabrdagi "Ikkinchi jahon urushida qozonilgan G'alabaning 75 yilligini nishonlash to'g'risida"gi qarori bilan Toshkent shahrining Olmozor tumanida "G'alaba bog'i" tashkil qilindi. Bundan ko'zlangan maqsad

— yoshlarimizni ota-bobolar ruhini hurmatlash, millatni sevish, yurtning har qarich tuprogʻini qadrlashga oʻrgatish, ezgulik va saxovat singari xalqimizning koʻp asrlik anʼanalarini hurmat qilish ruhida tarbiyalashdan iborat. Bu esa birinchi galda ajdodlar xotirasiga chuqur ehtiromdan boshlanadi.

“Gʻalaba bogʻi” xalqimiz qahramonligini ulugʻlaydigan, uning qadr-qimmatini yuksaltiradigan betimsol majmuadir.

Vaqt oʻtadi, zamonlar oʻtadi, lekin uzoqni koʻzlab, hayotning oʻzi oʻrtaga qoʻyayotgan talablarni inobatga olib, odamiylik, insonparvarlik fazilatlarini ulugʻlash, umuman, Vatan uchun, elu yurt uchun xizmat qilgan ajdodlar nomlarini saqlash, inson xotirasini qadrlash yoʻlida qilingan bunday savobli ishlar hech qachon unutilmaydi.

Shu bois soʻnggi yillarda mamlakatimizda Ikkinchi jahon urushining har bir qatnashchisiga gʻamxoʻrlik koʻrsatishga alohida eʼtibor qaratilmoqda. Ularning har biriga moddiy, maʼnaviy va boshqa turdagi yordamlar berib kelinyapti. Buni hech ikkilanmasdan yangi Oʻzbekistonda xalq jasoratiga koʻrsatilayotgan yuksak ehtirom namunasi, deyish mumkin. Qolaversa, bu bizni oʻtmishdan toʻgʻri xulosa chiqarib, doimo hushyor va ogoh boʻlishga, ajdodlarimizdan ibrat olib yashashga ragʻbatlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Шамсутдинов Р. Иккинчи жахон уруши ва фронт газеталари. 1-китоб. – Т.: Академнашр, 2017. – 544 б. (Shamsutdinov R. World War II and frontline newspapers. Book 1. - T.: Akademnashr, 2017. – 544 p.)

1.